

DOPADY NOVELY TRESTNÍHO ŘÁDU PROVEDENÉ ZÁKONEM Č. 333/2020 SB. NA ZÁKLADNÍ ZÁSADY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

Předložený článek se zabývá některými dopady novely trestních předpisů provedené zákonem č. 333/2020 Sb. z hlediska základních zásad českého trestního řízení. Tato novela zavedla do trestního řádu některé důležité změny (vyjádření k obžalobě, rozšíření aplikovatelnosti dohody o vině a trestu a také nesporných skutečností, a rovněž i nového institutu prohlášení viny), které do určité míry mění dosavadní charakter trestního řízení. Rozebírané instituty, které do značné míry kolidují se základními zásadami trestního řízení (§ 2 tr. řádu), resp. představují jejich výjimky, znamenají výrazné nakročení k anglo-americkému trestnímu procesu.

JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.,

je advokátem v Praze a působí na Katedře trestního práva PF UK v Praze.

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.,

působí na Katedře trestního práva PF MU v Brně.

Zákon č. 333/2020 Sb. (dále jen „novela 333/2020 Sb.“) novelizující mj. zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. řád“), přinesl několik podstatných změn v českém trestním řízení. Zejména jde o institut vyjádření obžalovaného k obžalobě, obligatorní zvažování možnosti uzavřít dohodu o vině a trestu po podání obžaloby, prohlášení viny a nesporné skutečnosti.

V tomto článku bychom chtěli analyzovat tyto změny prizmatem vybraných základních zásad trestního řízení, neboť máme za to, že do nich výrazným způsobem zasahují. Jedná se o zásady kontradiktornosti, materiální pravdy, vyhledávací, volného hodnocení důkazů, ústnosti, bezprostřednosti a zajištění práva na obhajobu. Do těchto zásad se dle našeho názoru změny, které přinesla novela 333/2020 Sb., promítly především negativně, a to s výjimkou posílení principu kontradiktornosti řízení zavedením formalizované možnosti

vyjádření k obžalobě obžalovaným. Nejprve velmi stručně představíme podstatu těchto jednotlivých základních zásad a následně se pokusíme identifikovat třecí plochy mezi nimi a zájmovými instituty.

Dotčené základní zásady trestního řízení

Stručně k základním zásadám trestního řízení

Základní zásady trestního řízení jsou regulativní právní ideje, jimiž je ovládáno trestní řízení (trestní právo procesní). Jsou jedním z projevů právně-politického, popř. právně-filozofického přístupu k trestnímu řízení. V důsledku své povahy jsou pak základem, na kterém je vybudována organizace trestního řízení a také úprava činnosti jeho orgánů. Základní zásady vyjadřují mínění zákonodárce o nejúčelnějším uspořádání trestního procesu.¹ Z hlediska obsahového jsou převážně zárukami principů liberálního a demokratického právního státu. Principy trestního procesu se odlišují od jiných odvětvových principů (např. civilního) tím, že byly zákonodárcem systematicky kodifikovány.² Obecným posláním základních zásad je vymezit určitý rámec, ve kterém probíhá fungování celého systému právních norem trestního práva. Jde o **stanovení legálních (zákonných) a legitimních (ospravedlnitelných) zásahů do lidských práv a základních svobod subjektů trestního řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení**. Díky bezprostřední nebo odvozené ústavní dimenzi základních zásad trestního řízení **je možné je označit jako ústavní limity trestního řízení**.³

Základní zásady sjednocují, resp. měly by sjednocovat, objektivní (obecné zákonitosti) i subjektivní (představu zákonodárce) prvky,⁴ a proto souvisejí i s trestní politikou, skrze kterou stát deklaruje zejména úroveň ochrany základních lidských práv a svobod, kterou je ochoten a schopen reálně zabezpečit. Historie i současnost nám neustále dokazují, že determinanty⁵ ovlivňující formování zásad trestního řízení se v průběhu let opakují a základní zásady se podřizují, resp. formují se pod vlivem společensko-politických idejí.⁶ Je potřebné vnímat je jako vnitřní strukturovaný organický celek, který je tvořen jednotlivými prvky, mezi kterými existuje filozofická a ideová kauzalita (podmíněnost), a který je následně promítnut do jednotlivých ustanovení trestního kodexu. Jinak řečeno, základní zásady jsou natolik všeobecné a podstatné požadavky, že v podstatě veškerá ustanovení jsou s nimi v přímé (bezprostřední) či nepřímé (odvozené) souvislosti.⁷

Úkolem základních zásad je, mimo další významné úkoly, též vytyčit cíle, ke kterým má být na jejich základě směřováno a kterých má být dosaženo, a významnou roli v tom podle našeho názoru hrají dogmata (ať už inkvizičně-obžalovací, nebo adversární), která tvoří

páteř základních zásad.⁸ Platí tak slova Musila o tom, že „*téhož výsledku lze dosáhnout různými způsoby – různými modely trestního řízení založenými na rozdílných zásadách... Pro úspěšné fungování určitého modelu trestního řízení je tedy spíše důležité, aby jednotlivé zásady byly vzájemně dobře sladěny a aby respektovaly širší sociální a právní kontext, tradice, kulturní zvyklosti, veřejné mínění apod.*“⁹ Ne nadarmo bývají základní zásady označovány jako „maximy“.¹⁰

Pro potřeby tohoto článku je významná právě zmíněná integrita systému základních zásad. **Aby trestní řízení mohlo plnit svůj účel, je nezbytné, aby základní zásady tvořily skutečně systém, který promyšleně zohledňuje jejich obsah, význam a působení a který zejména vhodným a vědomým způsobem kalibruje působení základních zásad tam, kde může být, či dokonce intrinsicky je protichůdné.** Právě řešení těchto situací a zvládání těchto tenzí je hlavní determinantou funkčnosti systému základních zásad, přičemž tato funkčnost je do značné míry determinantou naplňování samotného účelu trestního řízení i trestního práva procesního.

Zásada kontradiktornosti

První významnou základní zásadou trestního řízení, která se týká především první předmětné změny, tedy vyjádření obžalovaného k obhajobě, je zásada kontradiktornosti. Ačkoli zásada kontradiktornosti nachází plné uplatnění v systému *common law*, patří taktéž ke standardu kontinentálního procesu, a to především díky rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva k čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy o lidských právech. Pro úplnost dodejme, že rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva je rozkolísaná a mnohdy připomíná „*slalom z výjimky do výjimky*“. Tato zásada má v kontinentálním pojetí poněkud jiný rozměr, než jaký má v systému *common law*, kde se kontradiktorností chápá především možnost obhajoby vést výslech a podrobit svědka obžaloby křížovému výslechu, čímž se vztahuje především k řízení před soudem.

Podle rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva je k naplnění podmínky spravedlivého procesu v otázce kontradiktornosti řízení třeba, aby každá strana měla možnost předložit své důkazy a argumenty a též aby měla možnost vyjádřit se k důkazům protistrany. Zejména u svědeckých výpovědí je žádoucí, aby protistrana byla přítomna výslechu (resp. měla možnost být přítomna) a vyjádřila se k obsahu výpovědi.¹¹ Pojetí zásady kontradiktornosti je tedy v duchu Evropského soudu pro lidská práva širší, a **vztahuje se tedy nejen k řízení před soudem, ale je potřeba zajistit i určitou (a nezbytnou)**

kontradiktornost přípravného řízení. Pokud by však došlo k výraznému posílení kontradiktornosti v přípravném řízení, fakticky se tím přenáší těžiště dokazování do tohoto stadia, a to vzdor deklarovanému cíli „*řízení před soudem (hlavní líčení) jako těžiště dokazování*“.

Pojmové vymezení kontradiktornosti v právní vědě není jednoznačné, což je dáno zejména absencí legální definice a odlišným pohledem na možnosti jejího uplatnění v základních právních systémech (tj. adversárním a inkvizičním). Tato nejednotnost je také důsledkem rozdílného chápání funkcí této zásady. Podle Emmanuelle Jouannet můžeme v závislosti na funkcích principu kontradiktornosti rozlišovat jeho **tři podoby** (jako způsob hledání pravdy; jako právo stran na obhajobu a jako kritérium soudního procesu).¹² Pokud jde o první možnou podobu principu kontradiktornosti (**jako způsob hledání pravdy**), je tento princip nutně spojen se zásadami zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností (materiální pravdy), presumpcí nevinny, zásadou vyhledávací, rychlosti, hospodárnosti a přiměřenosti. Druhá možná podoba (**jako právo stran na obhajobu**) je dominantně až výlučně spjata se zásadou zajištění práva na obhajobu. Třetí podoba (**jako kritérium soudního procesu**) je spojena se zásadami rovnosti stran, bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti.¹³ Z těchto důvodů je potom zásada kontradiktornosti nazývána tzv. „superzásadou“, tj. zásadou, která je v sobě schopna koncentrovat několik základních zásad.

Problém je v tom, že někteří teoretici kontradiktornost spojují výslovně s adversárním modelem trestního řízení, příp. ho od něj odvozují, resp. ho s ním dokonce ztotožňují, tj. s modelem, kde kontradiktornost představuje způsob hledání pravdy ve sporu procesních stran (obhajoby a obžaloby) za použití rovných procesních pravidel, kdy rozhodnutí je výsledkem jejich konfrontace. Takové přímočaré ztotožňování kontradiktornosti pouze s adversárním trestním procesem není správné, neboť se s kontradiktorností setkáme v obou základních systémech, protože postupným vzájemným ovlivňováním a přebíráním trestněprocesních institutů dochází ke sblížení těchto systémů.¹⁴ Také kontinentální proces (původně ryze inkviziční) se totiž vyvinul v určitou kombinaci zásady vyšetřovací a zásady obžalovací (osvícená inkvizice).

Pro potřeby tohoto článku z výše uvedeného vyplývají nejméně dva esenciální závěry.

- **Za prvé, kontradiktorností se nemíní jen provedení důkazu při zajištění možnosti plné participace obou či všech stran trestního řízení** (tj. provedení důkazu za jejich přítomnosti, možnost se k němu vyjádřit, klást doplňující otázky svědkům, v návaznosti na něj navrhnout či předložit jiný důkaz, který jej potvrzuje, doplňuje či naopak

zpochybňuje atd.), **ale nejširěji i možnost stran předložit soudu veškeré své argumenty jakéhokoli druhu (tj. skutkové, hmotněprávní, procesní či jiné), tedy prezentovat před ním uceleně svou procesní strategii.**

- **Za druhé, zásada kontradiktornosti má významnou spojitost se zásadami ústnosti a především bezprostřednosti.** Tyto zásady tak nelze vnímat jen jakožto něco, co zajišťuje naplnění zásady volného hodnocení důkazů a materiální pravdy z pohledu orgánu, který rozhoduje (typicky soudu), byť i tento jejich aspekt je podstatný sám o sobě (tento orgán musí mít možnost seznámit se s důkazem sám, přímo a z nejbližšího zdroje, aby jej mohl podrobit svému hodnocení a založit na něm v souvztažnosti k jiným důkazům své vnitřní přesvědčení) a lze jej označit za primární. Vedle toho však tyto zásady posilují (či z jistého úhlu pohledu dokonce vůbec umožní) i zásadu kontradiktornosti, neboť jen důkaz provedený v souladu s nimi umožňuje stranám na něj plně a adekvátně reagovat.

Zásady materiální pravdy, vyhledávací a volného hodnocení důkazů

Zásady materiální pravdy, vyhledávací a volného hodnocení důkazů tvoří páteř kontinentálního modelu trestního řízení.

Fenyk uvádí, že **zásada materiální pravdy** je pravdou hmotného – materiálního – trestního práva (odtud označení „materiální pravda“). **Skrze ni je totiž vyjádřen funkční vztah mezi právem procesním a hmotným, a vyzdvihuje se tak úkol trestního práva procesního, jímž je poskytnout ochranu trestnímu právu hmotnému.**

Materiální pravda neodpovídá úplné realitě, protože ta je omezována podmínkami aplikace trestního práva. Prvním korektivem je obsah práva hmotného – znaky skutkové podstaty trestného činu, na které se dokazování zaměřuje. Dalším korektivem jsou postupně se vyvíjející, formalizovaná pravidla dokazování, související s rozvojem lidských práv a základních svobod, která vylučují nebo omezují použití některých důkazů získaných jinak než uznávaným způsobem.¹⁵ Podstatou této zásady je tedy **snaha o dobrání se dostupnými prostředky poznání skutkového stavu věci v potřebném rozsahu a s potřebnou mírou praktické (historické) jistoty.** **Trestní řád** v principu nedovoluje spokojit se se skutkovými zjištěními, o nichž jsou důvodné pochybnosti, a tyto pochybnosti aprobovat určitými procesními pravidly. **Trestní řád** tak neumožňuje např. vycházet z právních fikcí či nevyvratitelných domněnek, neobsahuje ustanovení o koncentraci řízení (resp.

do novely 333/2020 Sb. neobsahoval, neboť institut prohlášení viny, který je neodvolatelný a zásadně znemožňuje pozdější dokazování skutkových okolností jím krytých, se koncentrací řízení již poměrně blíží), jak by tomu bylo v případě uplatnění tzv. zásady formální pravdy.

Dá se říci, že rozsah, ve kterém je objasňován skutkový stav věci, se postupně zvětšuje s postupem jednotlivými fázemi a stadii trestního řízení a zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností je naplňována jak ze své kvalitativní stránky, tak i ze své stránky kvantitativní, přičemž obě mají rostoucí potenciál. Platí tedy, že čím více je objasněn skutkový stav věci, tím dále může postupovat trestní stíhání, od stadia přípravného řízení až po stadium řízení před soudem. V každé fázi trestního řízení nabývá zásada materiální pravdy jiného obsahu, vyžaduje se jiný stupeň pravděpodobnosti či jistoty k dalšímu postupu řízení (srov. § 158 odst. 3, § 160 odst. 1, § 172 odst. 1, § 176, 226 tr. řádu).

Podstata zásady volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 tr. řádu)¹⁶ je vyjádřena v tom, že orgány činné v trestním řízení nemají zákonem stanoveno, jaké množství důkazů je nezbytně nutné provést k prokázání potřebných skutečností, a v zásadě ani jakého druhu důkazního prostředku lze použít, a ani nejsou předem upravena kritéria pravdivosti jednotlivých důkazů a stanoveno, jak má být hodnocena důkazní síla určitého důkazu. Zásada volného hodnocení důkazů nutí orgány činné v trestním řízení přihlídnout k okolnostem konkrétního případu, k jeho zvláštnostem, a tedy brání mechanickému postupu při hodnocení důkazů.¹⁷

Zásada vyhledávací („instrukční“¹⁸), podle které orgány činné v trestním řízení jsou povinny zjišťovat právně relevantní skutečnosti a vyhledat o nich důkazy i bez návrhu stran (§ 2 odst. 5 tr. řádu),¹⁹ má úzký vztah k zásadě oficiality (§ 2 odst. 4 tr. řádu), neboť zásada vyhledávací je **konkretizací zásady oficiality²⁰ v důkazním řízení**. Zásada vyhledávací je, můžeme říci, typickou zásadou kontinentálního modelu trestního procesu, vyjadřujícího systémovou důvěru ve státní orgány, přičemž se současně projevuje v tzv. nesporných civilních řízeních, kdy v obou případech je organicky propojena se zásadou materiální pravdy, což potvrzuje i jejich legislativní vyjádření v jednom ustanovení (§ 2 odst. 5 tr. řádu). Zásada vyhledávací je vlastně předpokladem pro zjištění materiální pravdy.

Podstatou zásady vyhledávací je tedy to, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny zjišťovat závažné skutečnosti, ať svědčí v neprospěch, či ve prospěch obviněného (obžalovaného), a to z úřední povinnosti.²¹

Její opakem je zásada projednací (organicky spojená se zásadami dispozitivnosti a formální pravdy), uplatňovaná v adversárním (anglo-americkém) modelu trestního procesu a v tzv. sporných civilních řízeních, ke kterým má ovšem adversární (anglo-americký) model velmi

blízko, neboť jeho charakteristickým rysem je soukromoprávní chápání trestního práva (souboj procesních stran, rozdělení a přenášení důkazního břemene mezi procesní strany).²²

Zásada vyhledávací se uplatňuje jak v přípravném řízení, pro které je charakteristický dvoustranný procesní vztah mezi orgánem konajícím řízení a obviněným, tak v řízení před soudem, které probíhá formou soupeření stran, tj. formou určenou obžalovací zásadou. Jak se v literatuře tradičně uvádí, tak **se zásadou vyhledávací jsou spojeny tři zásadní problémy, jimiž jsou: otázka, kdo nese procesní odpovědnost za zjištění skutkového stavu v trestním řízení, otázka tzv. nesporných skutečností a institut dohody o vině a trestu**. Všechny tři tyto problémy nabývají na aktuálnosti v souvislosti s novelou trestních předpisů (zákon č. **333/2020 Sb.**), přičemž **k nim lze zařadit ještě institut prohlášení viny**.

Pro potřeby tohoto článku je tak stěžejní zejména to, že **zásada materiální pravdy má pro české trestní řízení určující ráz a tvoří jeden z jeho významných pilířů**. Nelze ji úspěšně naplnit bez dokazování provedeného při důkladném respektu k dalším základním zásadám dokazování, tj. zásady volného hodnocení důkazů, zásady vyhledávací a rovněž zásad ústnosti a bezprostřednosti (k tomu viz výše i níže). Současně je významné, že rozsah dokazování by měl mít vzestupnou tendenci s tím, jak je v trestním řízení postupováno, resp. že by přinejmenším dokazování v hlavním líčení mělo být prováděno nejméně v rozsahu, v jakém bylo provedeno v přípravném řízení, a podstata hlavního líčení coby těžiště dokazování si dokonce žádá, aby tento rozsah byl větší.

Pro účely tohoto článku vyplývají tyto závěry:

Novela 333/2020 Sb. svými instituty, které dosti usnadňují dokazování, do značné míry zasahuje do těchto tradičních a esenciálních zásad dokazování kontinentálního modelu. Je to logické, neboť se jedná o modifikované verze anglo-amerických institutů, které jsou díky svému původu vystavěny na odlišných zásadách právě v otázce dokazování.

Jednak se **zavádí obligatorní zvažování dohody o vině a trestu**, která již v minulosti byla označována za rozpornou hned s několika základními zásadami (nejčastěji právě se zásadou materiální pravdy, neboť se dokazování vůbec neprovádí), a dále **se rozšiřuje její aplikovatelnost na všechny trestné činy a možnost jejího sjednání v řízení před soudem**. Blokaci pro zachování zásady materiální pravdy zde představuje ust. **§ 314r** odst. 2 tr. řádu, podle kterého soud dohodu o vině a trestu neschválí (obligatorní postup), je-li nesprávná nebo nepřiměřená z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu, příp. ochranného opatření, nebo nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu

náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, anebo zjistí-li, že došlo k závažnému porušení práv obviněného při sjednávání dohody o vině a trestu.

Institut prohlášení viny (§ 206c tr. řádu) je opět svou povahou určitým omezením zásady vyhledávací a zásady materiální pravdy. Určitou pojistku zde představuje § 206 odst. 5 tr. řádu, podle kterého soud prohlášení viny nepřijme (obligatorní postup), není-li v souladu se zjištěným skutkovým stavem (tedy se zásadou materiální pravdy) nebo zjistí-li, že v předchozím řízení došlo k závažnému porušení práv obviněného. Soud nemusí prohlášení viny přijmout, pokud takový postup nepovažuje za vhodný s ohledem na okolnosti případu a vyjádření ostatních stran. U nesporných skutečností, které jsou problematické z hlediska vyhledávací zásady, dochází k rozšíření jejich aplikovatelnosti i v hlavním líčení (§ 206d tr. řádu).

Nacházíme zde omezení pro zachování zásady materiální pravdy v tom směru, že soud může rozhodnout o upuštění od dokazování těch skutečností, které státní zástupce a obviněný označili za nesporné, pokud s ohledem na ostatní zjištěné skutečnosti není závažného důvodu o těchto prohlášeních pochybovat. Je-li omezena zásady vyhledávací (ve prospěch zásady projednací) a zásada materiální pravdy (ve prospěch formální pravdy), je také logické, že i zásada volného hodnocení důkazů je v určitém ohledu omezena, a to zejména tehdy, pokud se žádné dokazování vůbec neprovádí (dohoda o vině a trestu), nebo se sice provádí, ale toliko parciálně (prohlášení viny, nesporné skutečnosti). Za podstatné považujeme to, že **u všech tří institutů (dohoda o vině a trestu, prohlášení viny a nesporné skutečnosti) existuje určitá pojistka v podobě respektování zásady materiální pravdy** (zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností), která může převážit.

Zásady ústnosti a bezprostřednosti

Přestože zásady ústnosti a bezprostřednosti spolu úzce souvisejí (jedná se o zásady dokazování, obě své uplatnění nacházejí především v řízení před soudem), a proto také byly²³ a jsou někdy vykládány společně, jedná se o dvě samostatné základní zásady, protože mají rozdílný obsah.²⁴ Jedná se o zásady, které jsou uplatňovány jak v kontinentálním, tak i anglo-americkém trestním procesu, a nemají tedy rozlišovací potenciál, pokud jde o model trestního řízení.

Zásada ústnosti (§ 2 odst. 11 tr. řádu) je zákonným provedením ústavní zásady čl. 96 odst. 2 Ústavy České republiky, jenž mj. stanoví, že jednání před soudem je ústní.²⁵ Jejím opakem je zásada písemnosti, která byla typická pro (středověký) inkviziční trestní proces. Zásada

ústnosti spočívá v tom, že soud rozhoduje v zásadě na základě ústně provedených důkazů a ústních přednesů stran.²⁶ Z tohoto důvodu soud řídí jednání ústně, má ústní styk se stranami a ostatními účastníky procesu, ústně vylašuje rozsudek i jiná rozhodnutí jím učiněná.

Platí tedy, že obvinění, svědci a znalci v řízení před soudem (zejména v hlavním líčení, které by mělo být těžištěm dokazování) zpravidla vypovídají ústně. Zásada ústnosti souvisí i se zásadou veřejnosti (§ 2 odst. 10 tr. řádu), neboť veřejný proces, aby mohl splnit svůj účel, musí být proveden v ústní formě.²⁷ Ústním provedením soudního procesu se také vytvářejí předpoklady pro zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, pro naplnění zásady bezprostřednosti a pro uplatnění práv stran.²⁸ Ze zásady ústnosti ovšem existují výjimky.

Obsahem zásady bezprostřednosti (či jinak „přímosti“;²⁹ § 2 odst. 12 tr. řádu), která se uplatňuje v řízení před soudem (v přípravném řízení toliko zprostředkovaně), jsou dva základní požadavky, že soud má jednak rozhodovat na základě důkazů před ním provedených, tedy na základě svého bezprostředního dojmu z provedeného řízení, a jednak – byť to z textace zásady bezprostřednosti přímo nevyplývá – čerpat důkazy z pramene pokud možno co nejbližšího zjišťované skutečnosti. **Z prvního požadavku potom vyplývají dvě pravidla, a to pravidlo nezměnitelnosti složení senátu³⁰ a pravidlo nepřerušitelnosti soudního jednání (hlavního líčení, veřejného či neveřejného zasedání, vazebního zasedání), ze kterých konkrétní úprava ovšem připouští určité výjimky.³¹**

Zásada zajištění práva na obhajobu

Zásada zajištění práva na obhajobu (§ 2 odst. 13 tr. řádu) říká, že ten, proti němuž se vede trestní řízení, musí být v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv. Posláním zásady zajištění práva na obhajobu, která zavazuje všechny orgány činné v trestním řízení a která nachází své uplatnění ve všech stadiích trestního řízení, je **garance plné ochrany zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se řízení vede, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které tuto osobu viny zbavují nebo ji alespoň zmírňují.**

Tradičně se uvádí, že zásada zajištění práva na obhajobu má **tři složky** (tj. obhajoba materiální, obhajoba formální i náležitý postup orgánů činných v trestním řízení), které existují vedle sebe, v konkrétním případě mohou být využity současně. Plné uplatnění všech tří

složek práva na obhajobu slouží k zabezpečení zákonného a spravedlivého rozhodnutí věci. Někdy se k těmto třem složkám přidává též ust. § 2 odst. 14 tr. řádu, kde je zakotveno právo každého používat před orgány činnými v trestním řízení svůj mateřský jazyk, resp. právo používat jazyk, který ovládá.³²

Z hlediska předmětu tohoto článku je podstatné, že **právo na obhajobu garantuje také určitou minimální úroveň ochrany pasivity obviněného, resp. nemožnosti jej nutit k aktivnímu doznání** (viz § 92 odst. 1 věta druhá tr. řádu a viz níže) či obecně nutit jej aktivně přispět ke svému usvědčení, což je požadavek vyplývající již z práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a práva na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vyjadřovaný sentencí *nemo tenetur se ipsum accusare (prodere)*.³³

Dosavadní nauka i praxe vycházejí v zásadě z toho, že ani jeden z těchto zákazů neznamena, že by obviněnému nemohla jít žádným způsobem k tíži nevhodně zvolená strategie či taktika obhajoby, avšak smí se tak dít toliko materiálně, resp. fakticky (např. časté měnění výpovědi může vést k tomu, že soud jednoduše poslední změněné a pro obviněného výhodnější verzi neuvěří), nikoli formálně-procesně (např. že by odepření výpovědi mohlo odůvodňovat vzetí do vazby), a jde-li o vlastní, přímým nátlakem ne vynucené rozhodnutí obviněného.

Z tohoto důvodu se také **nepovažuje za porušení zákazu donucení k výpovědi či zákazu donucení k aktivnímu přispění k sebeobvinění možnost využití některého procesního institutu, s nímž je spojeno určité zvýhodnění obviněného výměnou za spolupráci** (např. odklony či spolupracující obviněný).

Analýza předmětných změn prizmatem základních zásad trestního řízení

Celkové zhodnocení

Celkově je nutné si povšimnout, že **novela 333/2020 Sb. ani její zdůvodnění prakticky nijak neřeší její vztah k účelu trestního řízení a k systému základních zásad**. Předkladatelé jako by si nepoložili otázku, zda se tímto způsobem neposouvá celá koncepce hlavního líčení od procesního rámce zjišťování skutkového stavu nezávislým a nestranným soudem za součinnosti stran v rovném postavení, jehož hlavním účelem je spolehlivé zjištění pravdy způsobem souladným s ochranou základních práv a svobod obžalovaného pro potřeby rozhodnutí o věci samé směrem k procesnímu rámci vytvářejícímu co

nejpříznivější podmínky pro to, aby se co nejvíce obžalovaných co nejčastěji doznalo v co nejširším rozsahu.

„Architektura“ možných prohlášení obviněného může totiž vznášet jistou pochybnost i co do souladu se zásadou zajištění práva na obhajobu. Na jedné straně advokáti specializující se profesionálně na obhajobu v trestním řízení mohou zavedení všech čtyř zkoumaných změn přivítat. Dávají jim širší pole působnosti, resp. rozšiřují okruh prvků obhajoby, které mohou svým klientům nabídnout, a vzhledem k závažným procesním dopadům, které tyto změny mohou mít (typicky prohlášení viny), bude náhled zkušeného obhájce neocenitelný pro posouzení, jaká rizika a přínosy bude to které vyjádření (či jejich úplná absence) v daném případě mít, a tedy i pro informované rozhodnutí obžalovaného, zda některý z těchto institutů bude chtít využít.

Nelze přitom očekávat, že půjde o ryze právní erudici, kterou v tomto směru obhájce může svému klientovi nabídnout, ale už jenom tím, že bude mít místní a zejména osobní znalost, může být schopen přesně předvídat, jak reálně využití toho kterého postupu zohlední konkrétní soudní těleso (např. zda je dotýčný předseda senátu velkorysý při ukládání trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, prohlásí-li obžalovaný vinu, atd.). **Z těchto důvodů tak lze předpokládat zvětšení výhody obžalovaného, který je zastoupen obhájcem, oproti tomu, který se hájí „na vlastní pěst“.**

Na druhé straně však nelze přehlížet, že čím větší formalizace a čím větší formální bonifikace využití určitého kooperativního postupu obviněným, tím více narůstají pochybnosti o platnosti shora vyslovené teze, že za porušení zákazu k donucení nelze považovat dobrovolné využití institutu přinášejícího obviněnému určité zvýhodnění výměnou za to, že na svou obhajobu co do skutku rezignuje. Zvyšuje se tím totiž pravděpodobnost (resp. četnost) situací, v nichž i nevinný obžalovaný bude muset zvažovat, zda přesto, že je nevinný, raději některého z těchto institutů nevyužije jako vrabce v hrsti, než aby riskoval podstatně horší výsledek při honění holuba úplného zproštění na střeše.

Domníváme se, že v současné situaci takovýto závěr namísto není a že formální rozdíly při (ne)využití těchto postupů by musely být velmi markantní, aby bylo možné je učinit, nepochybně se mu však novela 333/2020 o další krůček blíží, byť je cesta naštěstí ještě daleká.

Vyjádření obžalovaného k obžalobě

Vyjádření obžalovaného k obžalobě obecně považujeme za **jednoznačně posilující kontradiktornost v trestním řízení a související zásadu rovnosti stran i práva obviněného na obhajobu**. Formalizování institutu umožňujícího ještě před nařízením hlavního líčení či alespoň na jeho počátku obžalovanému prezentovat uceleným způsobem stanovisko obhajoby k obžalobě, příp. prezentovat vlastní verzi skutkového děje či jakoukoli jinou argumentaci, která je obhajobě ku prospěchu, vítáme.

Konkrétní podoba, kterou je vyjádření obhajoby k obžalobě provedeno, je však poněkud problematická, neboť má sloužit k tlaku na uzavření dohody o vině a trestu, prohlášení viny či označení skutečností za nesporné, to vše s cílem zúžit co možná nejvíce dokazování v hlavním líčení, a tedy i hlavní líčení jako takové. **Z hlediska základních zásad však je tento institut sám o sobě patrně tím nejlépe zapadajícím do současné koncepce českého trestního řízení.** Sama možnost se vyjádřit k tvrzením uvedeným v obžalobě tuto nijak nerozklíčuje, naopak zdůrazňuje ty její prvky, jejichž posílení je plně v souladu s ní, tedy kontradiktornost a možnost obviněného vyjádřit se ke všem skutečnostem a důkazům jakožto jedna ze složek práva na obhajobu.

Problém představují spíše jednotlivá kvalifikovaná vyjádření, která může obžalovaný v odpovědi na obžalobu učinit. **Celá koncepce hierarchizace předmětných vyjádření obžalovaného totiž z určitého úhlu pohledu zpochybňuje i samotný účel trestního řízení.** Primární směřování výzvy obžalovanému k tomu, aby byla uzavřena dohoda o vině a trestu, a nejde-li to, aby alespoň prohlásil vinu, může vyvolávat historickou reminiscenci dob, kdy účelem trestního řízení bylo získat na obžalovaném doznání, nikoli zjistit pravdu. **Obecně máme za to, že není příliš žádoucí toto nastavení, které pomyslně ústy orgánů činných v trestním řízení klade obžalovanému otázku: „Jak moc nám to ulehčíte?“**

Na jejím zodpovězení by totiž spravedlivé řešení žádné trestní věci spočívat nemělo a legislativní tlak na zrychlení a zjednodušení řízení jistě nepůsobí zcela optimálním způsobem ani na samotné orgány činné v trestním řízení, které se, podlehnou-li mylné představě, že to jediné či to nejdůležitější, oč v trestní justici jde, je co nejrychlejší, nejlevnější a nejjednodušší vyřízení co největšího počtu věcí, vzdalují akcentu na materiální pravdu a na důkladné odhalení skutečného stavu věci, což se může negativně projevit nejen v aplikaci právní úpravy, ale i v jejich vnitřním psychologickém profesním nastavení.

To je ošidné hned ve dvou směrech. Jednak totiž změna vnitřního přístupu k vlastnímu poslání a své vlastní práci je mnohem obtížněji napravitelná než nevhodná formulace v textu

zákona, jednak je vcelku přirozený a obecně známý jev, že člověk má tendenci si svou práci ulehčovat a že na vyšší komfort pohodlí se zvyká obecně mnohem snadněji a rychleji než na komfort nižší.

Obligaturní zjišťování zájmu uzavřít dohodu o vině a trestu

Z pohledu základních zásad českého trestního řízení samotné rozšíření možnosti uzavírat dohody o vině a trestu nepředstavuje větší problém než samotné zavedení tohoto institutu do **tr. řádu**. Naopak, tato extenze, která má vést k větší použitelnosti tohoto institutu tam, kde si nekonkuruje s žádným jiným alternativním procesním postupem (odklony v užším slova smyslu atd.), nepochybně napomáhá jeho koncepčnímu zapadnutí do systému českého trestního řízení, zejména při možné kombinaci s institutem spolupracujícího obviněného, od níž si vskutku lze slibovat odstranění slabiny tohoto prostředku boje proti organizované kriminalitě.

Koncepčně však dle našeho názoru obligaturní zjišťování zájmu obžalovaného uzavřít dohodu o vině a trestu soudem disonuje se zásadou nezávislosti a nestrannosti soudu.

Dohoda o vině a trestu je dohodou „hlavních stran“ trestního řízení, kterou soud jen schvaluje. Do jejího sjednávání by tak soud vůbec neměl být zapojen, ostatně to bylo jedním z východisek již na počátcích snah o zavedení tohoto institutu do právního řádu.³⁴

Je tedy otázkou, proč by – v případě výzvy k vyjádření dle § 196 odst. 2 tr. řádu dokonce obligaturně a ve všech případech, nikoli jen tam, kde se to může vzhledem k okolnostem jevit jako vhodné – měl soud tímto způsobem ingerovat do vyjednávání mezi stranami trestního řízení, a to poté, co k uzavření dohody v přípravném řízení nedošlo. V takových situacích přece nelze očekávat, že by na tom autorita soudu při formální výzvě mohla něco změnit. Ne zcela přesvědčivě se v tomto ohledu jeví i vysvětlení, že se zavedením povinnosti navrhnout konkrétní trest v konkrétní výměře by mohl obžalovaný získat odhodlání usilovat o uzavření dohody o vině a trestu, teprve když zjistí, jaký trest by státní zástupce byl ochoten akceptovat, aby se vyhnul nejistotě, zda soud bude stejného náhledu, a aby řízení urychlil.

Jistě lze přisvědčit tomu, že může nastat případ, v němž až na popud „odkrytí karet“ ohledně právního následku, o který bude státní zástupce v hlavním líčení „hrát“, získá obžalovaný motivaci iniciovat s ním vyjednávání o dohodě o vině a trestu, nicméně máme za to, že takové případy budou spíše ojedinělé. Pokud by totiž na kterékoli straně již v přípravném řízení byla ochota k uzavření dohody o vině a trestu, při vyjednávání o ní představy obou stran o adekvátní výši trestu přicházejí na přetřes. Ostatně dotáhl-li státní zástupce věc až k podání

obžaloby, zpravidla úspora času, který by strávil na hlavním líčení, již nebude tak výraznou motivací, aby byl ke sjednání dohody o vině a trestu ještě v tomto okamžiku ochoten.

I pokud by snad výjimečně došlo k situaci, v níž by až po podání obžaloby byl obžalovaný poprvé po seznámení se s ní ochoten dohodu o vině a trestu uzavřít, nic by nebránilo tomu, aby inicioval jednání o ní a aby soud hlavní líčení odročil na potřebnou dobu či zrušil jeho nařízení, byla-li dohoda následně skutečně sjednána. Této iniciativě „zespodu“ (a dle našeho názoru od subjektů, kterým to přísluší) nebránil tr. řád ani před novelou 333/2020 Sb. a jistě by nebyl sebemenší legislativní problém upravit ji i výslovně.

Prohlášení viny

Jen s notně povytaženým obočím je možné na institut prohlášení viny hledět prizmatem od počátku 90. let neustále proklamovaného cíle snad každé novely týkající se dokazování v trestním řízení – tedy přesunutí těžiště dokazování z přípravného řízení do hlavního líčení. Zavedení institutu prohlášení viny je s touto snahou *eo ipso* v příkrém rozporu, neboť vede k pravému opaku – aby se v hlavním líčení dokazování vůbec provádět nemuselo (resp. aby se nemuselo provádět v rozsahu prohlášení). Pikantní příchuť tomuto paradoxnímu závěru dodává i námitka, že to, zda prohlášení viny soud může přijmout, protože o jeho pravdivosti není pochyb, si tento soud dělá jen a pouze na základě studia spisového materiálu vytvořeného v přípravném řízení.

Dokazování v přípravném řízení tak nabývá esenciální důležitosti, protože jde v případě prohlášení viny o jediné dokazování, které se bude provádět, a soud bude posuzovat, zda prohlášení viny přijme, či nikoli, toliko na jeho základě. Soud se tak seznámí ze spisu o přípravném řízení s informacemi, které potřebuje pro to, aby si mohl učinit závěr o tom, zda lze prohlášení viny přijmout, zcela mimo zásady ústnosti a bezprostřednosti, typicky neuvidí svědky, jejichž výpovědi, či dokonce jen podaná vysvětlení mu zůstanou přístupná jen v podobě protokolů či úředních záznamů.

Je jistě třeba akceptovat legitimitu volání po racionalizaci trestní justice a přihlížení ke skutečnému stavu aplikační praxe a jeho pragmatickým potřebám, které oprávněně převažují nad požadavky teorie, jestliže jsou zcela odtržené od reality či bez praktického dopadu. Pokud však praktické dopady mají či představují samotnou dřeň trestního řízení, musí naopak převážit tyto teoretické požadavky.

Tato naše výtku přitom dle našeho názoru spadá právě do druhé kategorie. **Nelze jednou rukou posilovat hlavní líčení coby těžiště dokazování a druhou rukou dělat vše pro to,**

aby se v hlavním líčení dokazovalo co nejméně a v co nejmenším rozsahu. Ona druhá ruka totiž své břímě uzvedne jedině tehdy, když bude skutkový stav spolehlivě zjištěn zevrubným dokazováním v přípravném řízení, a tedy naopak vyžaduje posílení dokazování v přípravném řízení.

Je však nutné uznat, že nejde o takové zásahy do zásad materiální pravdy, ústnosti a bezprostřednosti a volného hodnocení důkazů, které by představovaly již negaci jejich podstaty. Soudu je totiž stále ponechána možnost rozhodnout se, že prohlášení viny nepřijme a dokazování provede v plném rozsahu (to, zda se obžalovaný bude moci následně dovolávat toho, že svou vinu prohlásil, a všech výhod, které jsou s tím spojeny, bude-li přesto uznán vinným, ponecháváme stranou, nicméně v takovém případě by mu tyto výhody měly být přiznány, neboť nijak nemohl ovlivnit to, že soud jeho prohlášení viny nepřijal), nadto se prohlášením viny obžalovaný v podstatě vzdává hlavního líčení v rozsahu prohlášení (resp. dokazování v něm), a tedy konkludentně souhlasí s tím, že soud jeho vinu v rozsahu prohlášení posoudí toliko na základě znalosti spisu.

Jak vyplývá již z výše uvedeného, zásady bezprostřednosti a ústnosti přitom slouží v hlavním líčení významně mj. právě garanci práva na soudní ochranu a na obhajobu, tedy v konečném důsledku obžalovanému. Tr. řád zná přitom i jiné situace, v nichž je možné výjimečně postupovat v rozporu se zásadou bezprostřednosti či ústnosti, souhlasí-li s tím „hlavní strany“ (srov. např. § 219 odst. 3 větu druhou, § 211 odst. 1, 6 tr. řádu).

Oba hlavní „beneficienti“ těchto zásad – sám soud, který rozhoduje a musí mít možnost své vnitřní přesvědčení konstruovat na podkladě důkazů provedených přímo před ním, jakož i strany řízení (resp. jen obžalovaný a státní zástupce), kterým slouží k uplatnění jejich procesní strategie kontradiktorním způsobem, tak mají možnost předejít takovému vývoji hlavního líčení, v němž by v důsledku prohlášení viny tyto zásady nenalezly své plné uplatnění.

Dalším problémem je nerovnost mezi obžalovanými ve fakticky stejném, ale formálně procesně odlišném postavení. Novela 333/2020 Sb. umožňuje, aby se se dvěma obžalovanými, kteří oba souhlasí s obžalobou v určitém rozsahu, ale jen jeden z nich prohlásil vinu, zatímco druhý se k tomuto kroku neodhodlal, zacházelo značně odlišně jak z hlediska možné bonifikace takového postupu v hmotněprávní rovině, tak co do garancí jejich procesních práv. Obžalovaný, který vinu prohlásil, je zvýhodněn možností postupu dle § 58 odst. 2 písm. b) tr. zákoníku, ale musí tak učinit za cenu naprosté rezignace na jakékoli

zjišťování skutkového stavu soudem, a fakticky se tím vzdává práva na odvolání (v rozsahu prohlášení). Druhý obžalovaný zase nebude hmotněprávně ze svého vyjádření týt, ale ponechá si ony procesní garance.

Tato Sofiina volba nepochybně staví obžalovaného pod tlak, který evokuje shora nadhozenou otázku nepřípustnosti donucování k výpovědi či doznání (§ 92 odst. 1 věta druhá, § 164 odst. 3 věta druhá tr. řádu), i pochybnosti okolo obecné zásady, že obviněný nemůže být trestán za určitý způsob výkonu obhajoby, který je v souladu se zákonem. Jak uvedeno již výše, po našem soudu ještě tato hranice překročena není. Nejde o naprostou revoluci, ostatně institut dohody o vině a trestu, jakkoli kontroverzní, existuje v našem právním řádu již deset let, s nespornými skutečnostmi se do novely 333/2020 Sb. bylo možné setkat ve zjednodušeném řízení po zkráceném přípravném řízení, takže novinkou je vlastně jen prohlášení viny, nicméně to je v porovnání s dohodou o vině a trestu jistě méně intenzivním zásahem do původní koncepce trestního řízení.

Existují pak, jak shora připomenuto, **i další procesní postupy, které nějakým způsobem bonifikují obviněného**, který na aktivní nespolupracující obhajobu rezignuje a kvalifikovaným způsobem kooperuje (odklony v užším slova smyslu, spolupracující obviněný, dočasné odložení trestního stíhání dle § 159b tr. řádu atd.), aniž by byly vnímány jako porušení zákazu donucení k výpovědi. Lze se samozřejmě dovolávat i řady zahraničních právních úprav demokratických právních států, které aplikují obdobné instituty již řadu let.

Jde však spíše o celkový přístup a stále postupující trend, který v trestním řízení odvrací pozornost od naplňování zásady materiální pravdy a přiklání jej stále více k formálním řešením, usnadňujícím práci orgánům činným v trestním řízení a slevujícím z požadavků na náležitě, všestranné a objektivní objasnění věci.

Tento stav, který nutí obžalovaného si vybrat, zda vymění svá procesní práva a funkci nezávislého trestního soudnictví za potenciální a dopředu nejisté zvýhodnění při sankcionování, nebo zda si je ponechá a zvýhodněn nebude, je, Q.E.D., odůvodněn toliko zájmem na rychlosti a hospodárnosti řízení. Jakkoli jde o jistě důležité hodnoty, jejich význam bledne ve srovnání se zájmem na rozhodování toliko na podkladu objektivně, úplně a přesně zjištěného skutkového stavu dosaženého procesem plně respektujícím práva osoby, proti níž se řízení vede (jakož i dalších osob). Rychle a levně dosažený nespravedlivý rozsudek jistě nikdy nepřeváží nad pomalu a draze dosaženým spravedlivým rozsudkem.

Je ostatně na pováženou, zda zrovna v současné situaci je třeba dalších opatření k urychlení a zlevnění trestního řízení, neboť ani průměrná, ani mediánová délka trestního řízení

nenaznačuje, že by šlo aktuálně o palčivý problém. Dle výroční statistické zprávy za rok 2019 činila v posledních letech průměrná délka trestního řízení u okresních soudů jakožto soudů prvního stupně po odečtení všech řízení, která skončila pravomocným trestním příkazem, cca 200 dnů u okresních³⁵ a 500 u krajských soudů,³⁶ mediánová cca 90 dnů u okresních,³⁷ 261 u krajských,³⁸ délka odvolacího řízení pak v průměru cca 50 a v mediánu cca 35 dnů u krajských soudů³⁹ a u vrchních cca 125 dnů v průměru a cca 70 v mediánu.⁴⁰ Jistě je k těmto údajům třeba připočítat i délku přípravného řízení (k jehož zrychlení však žádná z rozebíraných změn přinesených novelou 333/2020 není způsobilá přispět), v celkovém zhodnocení ale stav, v němž se délka trestního řízení obecně počítá v řádech měsíců či nízkých jednotek let, jistě nelze považovat za alarmující či tristní.

Zásadním problémem institutu prohlášení viny je však především jeho neodvolatelnost a vyloučení z odvolání.

To pokračuje v trendu zahájeném již rozsudkem, jímž se schvaluje dohoda o vině a trestu. Mezi oběma situacemi je ale – přinejmenším z praktického hlediska – podstatný rozdíl. Zatímco totiž schválením dohody o vině a trestu se řízení končí a žádné další dokazování ani jiné procesní úkony v něm neprobíhají, tedy ani není prostor, aby ještě po něm ve veřejném zasedání byly zjištěny nějaké skutečnosti, které by mohly zpochybnit správnost závěru o vině obviněného, u prohlášení viny se takový prostor otevírá. Dokazování budou skutečnosti relevantní z hlediska právního následku trestného činu, příp., prohlásí-li obžalovaný vinu jen ohledně některých skutků, povede se dokazování v plném rozsahu ke skutkům zbývajícím. Buď jak buď, tímto **dalším dokazováním může být zjištěno něco, co vzbudí v soudu pochybnost o vině obžalovaného** (zvláště ilustrativní to může být u různých skutků odpovídajících dílčím útokům pokračujícího trestného činu).

V takovém případě by neodvolatelnost prohlášení viny nemohla zabránit tomu, aby soud nepokračoval dokazováním skutečností relevantních z hlediska viny v plném rozsahu, jako kdyby k žádnému prohlášení viny nedošlo, neboť v opačném případě by rozhodnutí o vině spočívalo jen z čistě formálních důvodů na skutečnostech, o nichž by soud měl za to, že neodpovídají materiální pravdě, nebo o tom alespoň měl důvodnou pochybnost.

I to si lze nejlépe představit na shora předložené ilustrativní situaci dvou spoluobviněných, jež obžaloba viní ze spáchání stejného trestného činu ve spolupachatelství, z nichž jeden se rozhodl prohlásit vinu, zatímco druhý nikoli a hájil se co do skutku. Pokud by soud u druhého obžalovaného nedospěl po provedeném hlavním líčení k závěru, že je jeho vina dána bez důvodných pochybností, a zprošťoval toliko z důvodu aplikace pravidla *in dubio pro reo*, je za současného stavu zcela korektní výsledek řízení, že jeden ze spoluobžalovaných bude zproštěn, zatímco ten, který prohlásil vinu, ponese trestní

odpovědnost, byť by o ní kromě jeho prohlášení svědčily jen tytéž důkazy, které by soudu pro závěr o nepochybné vině spoluobžalovaného, který vinu neprohlásil, nepostačovaly. **Neměl-li totiž soud důvodnou pochybnost vzhledem k prohlášení viny jedním ze spoluobžalovaných již na počátku hlavního líčení, může v situaci ne zcela jasného důkazního stavu být tím rozhodujícím, pochybnost vylučujícím důvodem, právě toto prohlášení.**

Ještě větší konfuzi vyvolává přirozeně předvídatelný postup, v němž po prohlášení viny jedním ze spoluobžalovaných soud vyloučí jeho věc do samostatného řízení, neboť bude schopen o ní rozhodnout podstatně rychleji (půjde-li o složitější věc, u níž bude třeba očekávat odročení, či dokonce opakované odročování) než o věci toho spoluobviněného, který vinu neprohlásil, a nakonec dosáhl zprošťujícího rozsudku z důvodu, že skutek se nestal či že není trestným činem, tj. z důvodu, který by svědčil i druhému ze spoluobžalovaných.

Byl-li by tento druhý „prohlásivší“ spoluobžalovaný již pravomocně odsouzen ještě před zprošťujícím rozsudkem prvního „bránivějšího se“ spoluobžalovaného, je otázkou, zda by v takovém případě skutečnosti, které vedly k jeho zprošťujícímu rozsudku, nemohly být považovány za skutečnosti soudu dříve neznámé pro potřeby obnovy řízení. To, že tyto skutečnosti byly vyloučeny v jeho případě z rozsahu dokazování ještě předtím, než bylo započato, ale byly součástí spisového materiálu z přípravného řízení, vytváří výkladový problém. Obecně takové skutečnosti za nové považovat nelze, jak judikatura dovodila ve vztahu k návrhu na povolení obnovy řízení proti trestnímu příkazu, opírajícímu se právě o skutečnosti, které byly součástí spisového materiálu již v době vydání trestního příkazu.⁴¹

Na druhé straně by bylo v příkrém rozporu se zásadou materiální pravdy, pokud by bylo bezpečně prokázáno, že se čin nestal či že nešlo o trestný čin, jeden z jeho údajných spolupachatelů byl zproštěn a druhý by měl dále nést trestní odpovědnost a její právní následky jen proto, že prohlásil vinu. Domníváme se, že obnova řízení by v takových situacích měla být povolena, ačkoli důkazy, jejichž provedením v hlavním líčení byly zjištěny skutečnosti vyvracející spáchání trestného činu, byly součástí spisového materiálu již v přípravném řízení. Za novou skutečnost je třeba považovat právě rozdíl mezi tím, co bylo jejich obsahem ve spisu, a tím, co z nich vyplynulo, když byly v řízení proti druhému spoluobžalovanému provedeny.

Za povšimnutí stojí i to, že, **na rozdíl od výslovné úpravy v odvolání, zákonodárce nijak nelimitoval obnovu řízení z hlediska přípustnosti návrhu na povolení obnovy řízení proti rozsudku v rozsahu, v němž obžalovaný prohlásil vinu.** I to tento náš závěr podporuje.

Nesporné skutečnosti

O této změně lze říci do značné míry to samé, co o změně předchozí. **I na ni se v plném rozsahu uplatní principiální kritiky, jak co se týče zásady materiální pravdy, tak co se týče zásad bezprostřednosti a ústnosti.** Jde vlastně o ten samý problém – na jednu stranu nelze uzavřít, že by tato změna sama o sobě znamenala již netolerovatelné porušení těchto základních zásad, neboť stále je soudu umožněno, aby i přesto, že obžalovaný a státní zástupce určité skutečnosti označili za nesporné, od jejich dokazování přece neupustil. Soudu je tak zachováno poslední slovo ohledně rozsahu dokazovaných skutečností bez ohledu na iniciativu „hlavních“ stran trestního řízení. Jde tedy o shodné řešení, jaké se již před novelou **333/2020 Sb.** uplatňovalo ve zjednodušeném řízení po zkráceném přípravném řízení (tehdejší **§ 314d** odst. 2 věta druhá tr. řádu).

Na druhou stranu však není možné přehlížet, že tím **dochází k citelnému oslabení zásad bezprostřednosti a ústnosti**, neboť stejně jako u prohlášení viny si i zde soud představu o tom, zda by měl využít svého oprávnění dokazovat skutečnosti označené za nesporné, či nikoli, dělá toliko na základě spisu z přípravného řízení, který si nastudoval *in camera*, tedy bez provádění důkazů v hlavním líčení. Stejně jako u prohlášení viny se pak do určité míry **oslabuje automaticky i zásada materiální pravdy** (stejně jako zásady vyhledávací a volného hodnocení důkazů), neboť **samotnou podstatou nesporných skutečností je umožnit soudu ohledně takto označených skutečností vycházet jen z tvrzení stran řízení, tedy z pravdy formální**.

Zmínili-li jsme o pár řádků výše „hlavní“ strany trestního řízení, tedy obviněného a státního zástupce, nelze opomenout ani strany „vedlejší“, tedy poškozeného a zúčastněnou osobu. Tyto strany zůstaly u institutu nesporných skutečností příznačně zcela stranou. Je přitom nepochybné, že rozsah nesporných skutečností se může citelně dotýkat i jejich oprávněných procesních zájmů. Jistě by bylo možné namítnout, že bude především úkolem státního zástupce hlídat, aby označením nějaké skutečnosti za nespornou nedošlo k zásahu do těchto zájmů a že zpravidla se skutečnosti relevantní pro oprávněné zájmy poškozeného či zúčastněné osoby budou krýt se skutečnostmi relevantními pro rozhodnutí o vině a právním následku (např. že i když nebude škoda znakem skutkové podstaty, stejně státní zástupce nemůže označit za nespornou skutečnost způsobení škody v nižší výši, než v jaké byla podle něj způsobena, protože výše škody sice nebude relevantní z hlediska viny, ale z hlediska úvah o právním následku zpravidla ano), nicméně nelze vyloučit ani opačné situace.

Snáze si lze představit asi u zúčastněné osoby než u poškozeného, že by mohla být jako nesporná označena skutečnost, která „nepálí“ obviněného a státnímu zástupci „hraje do karet“ ohledně podmínek pro uložení navrhovaného ochranného opatření (např. na koho po činu obviněný převedl věc, která má být zabrána), takže jediný, komu takové označení bude k tíži, je právě zúčastněná osoba. Ta pak může spoléhat jedině na soud, že od dokazování přesto neupustí. Věc je o to frapantnější, že, na rozdíl od institutu prohlášení viny (**§ 206c odst. 3 tr. řádu**), **u označení skutečností za nesporné absentuje obligatorní zjišťování stanovisek nejen obžalovaného a státního zástupce, ale i poškozeného a zúčastněné osoby.**

Jak výše uvedeno, nesporné skutečnosti nemusí být z hlediska koncepce trestního řízení, základních zásad a zejména ochrany práv obviněného příliš velkým strašákem. **Je však třeba důsledně trvat na odvolatelnosti označení skutečností jako nesporných, neboť v opačném případě by došlo k velice drastickému průlomu do zásady materiální pravdy a do českého trestního řízení by byl zaveden kromě prohlášení viny další projev zásady koncentrace řízení, přičemž – na rozdíl od prohlášení viny – zde navíc v procesní situaci, kdy v hlavním líčení není úplná shoda na skutkových okolnostech.**

Shrnutí a závěr

Již účinná novela trestních předpisů do značné míry nabourala dosavadní charakter trestního řízení, který je determinován především základními zásadami trestního řízení, zejména zásadou materiální pravdy a zásadou vyhledávací (§ 2 odst. 5 tr. řádu), které společně se zásadou volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 tr. řádu) tvoří základ kontinentálního (inkvizičně-obžalovacího) modelu trestního řízení. **Přijaté změny jsou pak výjimkami z těchto zásad; dochází ke změně paradigmatu – jde o nakročení k anglo-americkému modelu trestního řízení, který vychází ze zcela odlišných právně-filozofických východisek, dogmat a zásad, jakož i z jiného průběhu trestního řízení (mj. absence formalizovaného přípravného řízení).**

Při koncipování výjimek ze základních zásad trestního řízení je však potřeba postupovat uvážlivě.⁴² Jednak by měl být zachován formální požadavek v podobě určitého generálního zmocnění pro přípustnost výjimky ze zásady (tj., že u základní zásady – jako pravidla – bude např. obrat „**pokud zákon nestanoví jinak**“), jednak obsahový požadavek, kdy je nezbytné dodržet jak proporcionalitu pro přípustnost výjimky (aspekt kvalitativní), tak i nezbytný počet výjimek (aspekt kvantitativní).

Jde o to, abychom se totiž nemuseli ptát, co je zásadou a co je výjimkou, resp. v obecnějším pohledu, zda se již neposouváme do jiného modelu trestního řízení. Jsme si však plně vědomi přítomného (a také nezbytného) ovlivňování obou systémů. Nicméně je vždy nutné důsledně přihlížet k systematickému pojetí institutu v původním právním systému, jakož i k funkční provázanosti s ostatními instituty. Namísto je i vyhodnocení účelnosti implementace a samotné funkčnosti v rámci právního systému, do kterého je institut přebírán.

Novela se opět vydala cestou „salámové metody“ a „vykrádání“ věcných záměrů připravovaného trestního řádu z let 2004 a 2008, východisek a principů nového trestního řádu, jakož i z připravovaného paragrafového znění trestního řádu (tpp.justice.cz). Cestou přímé novely trestního řádu, a nikoli cestou seriózní celkové rekodifikace trestního řádu byla flagrantně porušena normotvorná (zákonodárná) funkce základních zásad trestního řízení.

Dále je otázkou, zda v této situaci může zákonodárce přijít s něčím novým (než s přečíslováním některých paragrafů, možná lepší systematikou trestního řádu a upřesněním některých problematických momentů) a zda má vůbec smysl pokračovat v úsilí o vytvoření trestního řádu, který by byl skutečně moderním, promyšleným a sofistikovaným procesním předpisem.

Naši úvahu uzavíráme tezí, že dochází k fenoménu, že z původní koncepce „*koherence úpravy trestního řízení a jeho základních zásad*“⁴³ se přesouváme do stavu „*koroze základních zásad*“.⁴⁴ Přesto přese všechno nemůžeme již nyní konstatovat, že by novela 333/2020 sama o sobě představovala „polibek smrti“ vybraným základním zásadám, neboť formulace jednotlivých jejích v tomto článku řešených zájmových změn obsahuje stále dost pojistek, aby hlavní líčení mohlo probíhat v plném souladu s nimi.

Navazující článek o praktických dopadech novely přineseme v některém z dalších čísel BA.

Poznámky pod čarou:

Např. J. Jelínek a kol.: Trestní právo procesní, Leges, Praha 2018, str. 121 a násl.; J. Fenyk, D. Císařová, T. Gřivna a kol.: Trestní právo procesní, Wolters Kluwer, Praha 2019, str. 92 a násl.

Blíže viz např. J. Mulák: Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces, Leges, Praha 2019.

Tamtéž, str. 63.

- D. Císařová: Podnětné diskuse o základních zásadách trestního řízení, *Socialistická zákonnost* č. 9/1983, str. 541.
- L. Kurilovská: Faktory ovplyvňujúce formovanie zásad trestného konania a postavenie obviněného, *Právo a jeho prostredie, Ústav štátu a práva SAV*, Bratislava 2011, str. 352-356.
- S. Romža, P. Čopko: Východiská koncepcie trestného konania, *Studia Iuridica Cassoviensia* č. 1/2013, str. 81; či J. Mulák, op. cit. sub 2, str. 65.
- Blíže srov. op. cit. sub 2, str. 66.
- J. Fenyk: Zásady dokazování, in J. Záhora a kol.: *Dokazovanie v trestnom konaní*, Leges, Praha 2013, str. 49 a násl.
- P. Šámal, J. Musil, J. Kuchta a kol.: *Trestní právo procesní*, C. H. Beck, Praha 2013, str. 129. Hloubku obsahu potom nepochybně pochopíme z odvození od slova „maximum“ jako označení pro největší hodnotu, největší množství, nejvyšší bod či vrchol. Blíže srov. op. cit. sub 2, str. 74.
- J. Kmec: Princip kontradiktornosti jako jeden z aspektů práva na spravedlivý proces, in *Rekodifikace trestního práva procesního – aktuální problémy*, PF UK, Praha 2008, str. 56.
- E. Jouannet: Le principe du contradictoire devant les juridictions internationales, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne [online], dostupné z: http://www.contra-dictoire.fr/eleodram/RED/IES/Contributions_en_ligne/E._JOUANNET
- J. Olej, M. Kolcunová, J. Kolcun: *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*, C H. Beck, Bratislava 2014, str. 49-67.
- Blíže viz A. Kristková: Adverzární, inkviziční a smíšený trestní proces – koncepce a širší souvislosti, *Časopis pro právní vědu a praxi* č. 3/2013; M. Tomášek: Prorůstání adversárních a inkvizičních prvků při evropeizaci trestního procesu, *Právník* č. 5/2009, str. 467-480.
- J. Fenyk: Dokazování viny v českém trestním řízení, in J. Jelínek a kol.: *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*, Leges, Praha 2018.
- Op. cit. sub 2, str. 215 a násl.
- Srov. např. D. Císařová: Zásada volného hodnocení důkazů, in J. Fenyk, D. Císařová, T. Gřivna a kol., op. cit. sub 1, str. 166 a násl.
- J. Pipek: Oficiální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení, *Právník* č. 12/2000, str. 1153.
- Op. cit. sub 2, str. 207 a násl.
- K projevům zásady oficiality v trestním a civilním právu viz J. Mulák, V. Vnenk: *Zásada oficiality v českém trestním a civilním procesu*, *Studia Iuridica Cassoviensia* č. 1/2021, str. 44-55.
- J. Fenyk, D. Císařová, T. Gřivna a kol., op. cit. sub 1, str. 109-110.
- Op. cit. sub 8, str. 53-54.
- Např. Storch tyto zásady směřoval – srov. F. Storch: *Řízení trestní rakouské*, I. díl (reprint původního vydání), Wolters Kluwer, Praha 2011, str. 13-14.
- Op. cit. sub 2, str. 252 a násl.

Srov. též ust. § 6 odst. 1 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

Srov. též ust. čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

P. Šámal: Znamená „veřejné vyhlášení rozsudku“ vždy jeho „ústní vyhlášení“? In Právo jako multidimenzionální fenomén. Pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám, Aleš Čeněk, Plzeň 2020, str. 379-390.

Srov. op. cit. sub 9, str. 117-119.

J. Prušák: Československé řízení trestní, Všehrd, Praha 1921, str. 24.

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2020, sp. zn. **IV. ÚS 2565/19**.

Srov. op. cit. sub 9, str. 115-117.

Uvedené oprávnění je provedením **čl. 37** odst. 4 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočníka.

Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2013 sp. zn. **III. ÚS 3162/12** (N 18/68 SbNU 243).

Srov. V. Král: Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace **trestního řádu**, **Právní rozhledy č. 20/2008**, citováno dle: www.beck-online.cz (online).

České soudnictví 2019: Výroční statistická zpráva, Ministerstvo spravedlnosti České republiky (online), citováno dne 20. 4. 2021, dostupné z: https://portal.mjust.cz/portal/1268165024/Ceske_soudnictvi_2019_vyrocní_stat_zprava.pdf, str. 41.

Tamtéž, str. 99.

Tamtéž, str. 41.

Tamtéž, str. 99.

Tamtéž, str. 107.

Tamtéž, str. 142.

Srov. **Rt 40/1999**.

Op. cit. sub 2, str. 89 a násl.

J. Provazník: Charakteristické rysy koncepce trestního řízení před rokem 1990, Trestní právo č. 1/2018, str. 5-12.

J. Provazník: Charakteristické rysy koncepce trestního řízení po roce 1990, Trestní právo č. 2/2018, str. 18-34.

Poznámky pod čarou:

- 1 Např. J. Jelínek a kol.: Trestní právo procesní, Leges, Praha 2018, str. 121 a násl.; J. Fenyk, D. Císařová, T. Gřivna a kol.: Trestní právo procesní, Wolters Kluwer, Praha 2019, str. 92 a násl.
- 2 Blíže viz např. J. Mulák: Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces, Leges, Praha 2019.
- 3 Tamtéž, str. 63.
- 4 D. Císařová: Podnětné diskuse o základních zásadách trestního řízení, Socialistická zákonnost č. 9/1983, str. 541.
- 5

- L. Kurilovská: Faktory ovlivňující formování zásad trestného konání a postavení obviněného, Právo a jeho prostředí, Ústav státu a práva SAV, Bratislava 2011, str. 352-356.
- 6 S. Romža, P. Čopko: Východiská koncepcie trestného konania, Studia Iuridica Cassoviensia č. 1/2013, str. 81; či J. Mulák, op. cit. sub 2, str. 65.
- 7 Blíže srov. op. cit. sub 2, str. 66.
- 8 J. Fenyk: Zásady dokazování, in J. Záhora a kol.: Dokazování v trestním konání, Leges, Praha 2013, str. 49 a násl.
- 9 P. Šámal, J. Musil, J. Kuchta a kol.: Trestní právo procesní, C. H. Beck, Praha 2013, str. 129.
- 10 Hloubku obsahu potom nepochybně pochopíme z odvození od slova „maximum“ jako označení pro největší hodnotu, největší množství, nejvyšší bod či vrchol. Blíže srov. op. cit. sub 2, str. 74.
- 11 J. Kmec: Princip kontradiktornosti jako jeden z aspektů práva na spravedlivý proces, in Rekodifikace trestního práva procesního – aktuální problémy, PF UK, Praha 2008, str. 56.
- 12 E. Jouannet: Le principe du contradictoire devant les juridictions internationales, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne [online], dostupné z: http://www.univ-paris1.fr/fileadmin/IREDIES/Contributions_en_ligne/E._JOUANNET/Principe_du_contradictoire-Jouannet.pdf
- 13 J. Olej, M. Kolcunová, J. Kolcun: Kontradiktornost' v trestnom konaní, C H. Beck, Bratislava 2014, str. 49-67.
- 14 Blíže viz A. Kristková: Adverzární, inkviziční a smíšený trestní proces – koncepce a širší souvislosti, Časopis pro právní vědu a praxi č. 3/2013; M. Tomášek: Prorůstání adversárních a inkvizičních prvků při evropeizaci trestního procesu, Právník č. 5 /2009, str. 467-480.
- 15 J. Fenyk: Dokazování viny v českém trestním řízení, in J. Jelínek a kol.: Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces, Leges, Praha 2018.
- 16 Op. cit. sub 2, str. 215 a násl.
- 17 Srov. např. D. Císařová: Zásada volného hodnocení důkazů, in J. Fenyk, D. Císařová, T. Gřivna a kol., op. cit. sub 1, str. 166 a násl.
- 18 J. Pipek: Oficiální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení, Právník č. 12/2000, str. 1153.
- 19 Op. cit. sub 2, str. 207 a násl.
- 20 K projevům zásady oficiality v trestním a civilním právu viz J. Mulák, V. Vnenk: Zásada oficiality v českém trestním a civilním procesu, Studia Iuridica Cassoviensia č. 1/2021, str. 44-55.
- 21 J. Fenyk, D. Císařová, T. Gřivna a kol., op. cit. sub 1, str. 109-110.
- 22 Op. cit. sub 8, str. 53-54.
- 23 Např. Storch tyto zásady směřoval – srov. F. Storch: Řízení trestní rakouské, I. díl (reprint původního vydání), Wolters Kluwer, Praha 2011, str. 13-14.
- 24 Op. cit. sub 2, str. 252 a násl.
- 25 Srov. též ust. § 6 odst. 1 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.
- 26 Srov. též ust. čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

- 27 P. Šámal: Znamená „veřejné vyhlášení rozsudku“ vždy jeho „ústní vyhlášení“? In Právo jako multidimenzionální fenomén. Pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám, Aleš Čeněk, Plzeň 2020, str. 379-390.
- 28 Srov. op. cit. sub 9, str. 117-119.
- 29 J. Prušák: Československé řízení trestní, Všehrd, Praha 1921, str. 24.
- 30 Nález Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2020, sp. zn. [IV. ÚS 2565/19](#).
- 31 Srov. op. cit. sub 9, str. 115-117.
- 32 Uvedené oprávnění je provedením [čl. 37](#) odst. 4 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka.
- 33 Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2013 sp. zn. [III. ÚS 3162/12](#) (N 18/68 SbNU 243).
- 34 Srov. V. Král: Dohoda o vině a trestu v návrhu novelizace [trestního řádu](#), [Právní rozhledy č. 20/2008](#), citováno dle: www.beck-online.cz (online).
- 35 České soudnictví 2019: Výroční statistická zpráva, Ministerstvo spravedlnosti České republiky (online), citováno dne 20. 4. 2021, dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2019_vyrocní_stat_zprava.pdf/28174b8b-c421-440b-9a17-1f48cfc50efc, str. 41.
- 36 Tamtéž, str. 99.
- 37 Tamtéž, str. 41.
- 38 Tamtéž, str. 99.
- 39 Tamtéž, str. 107.
- 40 Tamtéž, str. 142.
- 41 Srov. [Rt 40/1999](#).
- 42 Op. cit. sub 2, str. 89 a násl.
- 43 J. Provazník: Charakteristické rysy koncepce trestního řízení před rokem 1990, [Trestní právo č. 1/2018](#), str. 5-12.
- 44 J. Provazník: Charakteristické rysy koncepce trestního řízení po roce 1990, [Trestní právo č. 2/2018](#), str. 18-34.